

حقوق مالکیت فکری

گرد آورنده : مهندس سید احسان حسینی

شرکت مهندسی یاقوت سبز ایرانیان

Mysi.ir

بخش اول : تعاریف و کلیات

الف : تعریف حقوق مالکیت فکری (کی رایت)

حقوق مالکیت فکری، مفهوم حقوقی نوینی است که چگونگی حمایت و استفاده از آفرینش های فکری بشر را تعیین می کند و مشتمل بر دو رکن مالکیت صنعتی و مالکیت ادبی هنری می باشد. مالکیت صنعتی از اختراع ها، طرح های صنعتی، علائم تجاری یا خدماتی، اسامی تجاری، حق کسب و پیشه در تجارت و... محافظت می کند و مالکیت ادبی و هنری از آثار ادبی و هنری و آفریده های مرتبط با آن حمایت می نماید.

جان مایه حقوق مالکیت فکری حمایت از حقوق پدیدآورنده اثر و ایجاد زمینه ای مطمئن در جهت تشویق هنرمندان و صنعتگران برای خلق آثار بهتر است که در صورت تحقق چنین زمینه ای بخش های مختلف جامعه هم با آگاهی از اصالت آثار، از فواید آن منتفع خواهند شد.

در کشورهای انگلیسی زبان و آمریکا واژه "کی رایت" در معنا و به جای مالکیت فکری استفاده می شود. این حقوق اغلب در کشور ما به "حقوق مالکیت معنوی" ترجمه شده است که به نظر می رسد کلمه "معنوی" به خاطر معانی گسترده اش آنگونه که باید و شاید حق مطلب را در رابطه با معنی و مقصود مورد نظر ادا نمی کند. به عبارت روشن تر و به اصطلاح اهل منطق، این کلمه جامع هست اما مانع نیست. چرا که اغلب در مقابل مادی، صوری و ظاهری تعریف شده است در حالیکه مقصود و منظور از این نوع مالکیت، حقوقی است که نشأت گرفته از فکر، اندیشه و قوه تعقل انسان میباشد.

دکتر ناصر کاتوزیان حقوق معنوی را چنین تعریف کرده است : "حقوقی است که به صاحب آن اختیار انتفاع انحصاری از فعالیت و فکر و ابتکار انسان را میدهد".

موضوع مورد حمایت در این حقوق، آثار فکری و آفریده های خلاقانه بشری میباشد. ماده 2 معاهده تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری، فهرست نسبتاً جامعی از موضوعاتی که تحت حمایت حقوق مالکیت فکری هستند نام برده

است که عبارتند از " آثار ادبی و هنری، علمی، اجراهای هنرمندان آثار نمایشی، آوا نگاشتها و سازمانهای ضبط و پخش، اختراعات در تمامی زمینه های تلاش انسانی، کشفیات علمی، طرحهای صنعتی، علائم تجاری، مبدأ جغرافیایی کالا، حمایت در برابر رقابت غیر عادلانه، و تمامی حقوق دیگری که ناشی از فعالیت فکری در زمینهای صنعتی، علمی، ادبی و هنری هستند".

در حقوق آمریکا نیز کیپی رایت "نوعی حمایت قانونی از آثار ادبی و هنری اصیل" تعریف شده .

1. این فرض استوار است که "هیچ یک از داراییهای فرد به اندازه محصولات فکری^۳ اش مختص او نیست" در این سیستم، کیپی رایت زمانی موجودیت می یابد که مؤلف بتواند کلمات و یا اثر خود را به طور محسوس مرتب کرده و به آن نماد بیرونی بدهد؛ مثل زمانی که یک کتاب یا مقاله با ماشین تحریر یا دست نوشته یا دیکته شود .

2. با توجه به تعاریف قانونی و حقوقی میتوان گفت که کیپی رایت (حق مؤلف، حقوق مالکیت فکری) عبارت است از حق مشروع و قانونی و دارای ضمانت اجرایی که برای حفظ حقوق مادی و معنوی پدیدآورنده و بهره^۴ برداری از این حقوق به پدیدآورنده آثار اصیل و ابتکاری تعلق میگیرد.

همانگونه که از تعاریف ارائه شده استنباط میشود حق مؤلف شامل دو حق معنوی و مادی یا مالی و اقتصادی است. حق معنوی حقی است که پدیدآورنده را قادر میسازد جهت حفاظت از ارتباط شخصی بین خود و اثر منتشره اش، اقدامات خاصی را اتخاذ کند. مثلاً تنها خود او می تواند به عنوان پدیدآورنده اثر نام برده شود و یا اجازه انتشار آن را داده یا مانع نشر آن شود و یا جلوی تحریف آن را بگیرد، در حالی که حق مادی، جنبه بهره برداری مالی و تحصیل منفعت تجاری را در نظر دارد، به این معنا که مشارالیه می تواند آن را نزد عموم عرضه نماید. حق اخیر بر خلاف حق معنوی، قابل انتقال و معامله است .

در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی و مدنی و سیاسی نیز بهره

مندی از منافع مادی و معنوی و لزوم اتخاذ تدابیر مناسب توسط دولت‌ها جهت تامین حفظ، توسعه و ترویج آثار ادبی و هنری مورد تأکید قرار گرفته است. و برگزاری چندین کنوانسیون جهانی و منطقه ای در این رابطه، گویای توجه جهانی نسبت به این مسأله است.

ب : تعریف نرم افزار

همانطور که می دانید در مورد کامپیوتر دو اصطلاح سخت افزار و نرم افزار وجود دارد؛ سخت افزار به دستگاه‌ها و ابزار مادر، ملموس و عینی و نرم افزار به جنبه های غیر ملموس و غیر مادی کامپیوتر مربوط می شود.

نرم افزارها انواع و اقسام مختلفی دارند که از آن جمله می توان از سیستم عامل و نرم افزار های کاربردی نام برد ، ولی تمام نرم افزارها از یک جهت ، بسیار به یکدیگر شباهت دارند و آن اینکه برای ساخت و تولید یک نرم افزار انجام مراحل مختلف و گاه پیچیده ای (که به آن مهندسی نرم افزار گفته می شود) لازم است و همچنین پیچیدگی و تنوع کار در عین اینکه تخصص های ویژه خود را می طلبد، به نرم افزار در بین آثار موضوع حقوق مالکیت های فکری تشخص و اصالت خاصی می بخشد . لذا انجام و طی مراحل تحلیل، طراحی، برنامه نویسی - تست (و تکامل) در فرایند تولید هر نرم افزار ضروری است. تردیدی نیست که انجام این مراحل علاوه بر نیاز به نیروی انسانی کار آزموده و متبحر، مستلزم در اختیار داشتن سرمایه و منابع مالی لازم و کافی بوده و در عین حال مدیریت قوی و کار آمدی را لازم دارد که با شناخت دقیق و کافی از بازار و نیاز جامعه، مجموعه عوامل تولید را هدایت و راهبری نموده و نهایتاً منتهی به طراحی و تولید نرم افزاری گردد که در عین اینکه مطابق با اهداف از پیش تعیین شده و استانداردهای لازم باشد ، به نیازهای موجود نیز پاسخ دهد. با توجه به این فرایند و هزینه های سرسام آوری که جهت تهیه و تولید یک نرم افزار صرف می گردد، لزوم حمایت حقوقی و قانونی از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای یک اصل مهم و غیرقابل بحث در تمامی نظامهای حقوقی دنیا است و تردیدهای احتمالی که در این زمینه وجود دارد بیشتر معطوف به حمایت یا عدم حمایت از نرم افزارهای خارجی در حوزه های ملی است والا در خصوص حقوق انحصاری پدیدآورنده و

ضرورت حمایت قانونی از آن، هیچ تردیدی وجود ندارد.

ج: چگونگی حمایت قانونی از نرم افزارها

قوانین حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزار در کشورهای مختلف یکسان نیست به طور مثال در انگلستان صریحاً آن را تحت قوانین حق مؤلف می دانند و در بسیاری دیگر از کشورها آن را اختراع به حساب می آورند. در آمریکا نیز طبق اصلاحیه‌ی قانون کپی‌رایت مصوب 1976، برنامه‌های کامپیوتری زیر عنوان کارهای ادبی که واجد حق مؤلف هستند، طبقه‌بندی شده است. به علاوه موسسه کپی‌رایت آمریکا صفحه نمایش، فهرست‌ها و سایر عناصری را که کاربران با آن‌ها روبه‌رو می‌شوند، واجد حق مؤلف قلمداد کرده و این عناصر را زیر عنوان برنامه‌های ابتکاری کامپیوتری حمایت کرده است. شورای اتحادیه اروپا نیز، در ماه مه سال 1991، دستورالعملی را برای حمایت از برنامه‌های کامپیوتری و نیز هماهنگ ساختن قوانین کپی‌رایت دولت‌های عضو تصویب کرد.

قبل از تصویب این دستورالعمل، مهم‌ترین قانون قابل اجرا در مورد حمایت از مالکیت فکری در ماده 36 موافقت‌نامه "ماستریخت" نمود داشته است، این قانون دولت‌های عضو را مجاز می‌داشت که واردات، صادرات یا ورود و خروج کالاها را بر اساس حمایت از مالکیت فکری، ممنوع یا محدود کند و از آن جایی که در زمینه نرم افزار، موضوعات تکنولوژیکی پیوسته در حال رشد هستند، در این زمینه ماده 177 موافقت‌نامه "ماستریخت"، دادگاه‌های بدوی، دولت‌ها را موظف می‌کند تا مسایل مربوط به قوانین اتحادیه اروپا و قواعد الزام‌آور آن را به دادگاه عالی اروپا واگذارند تا بدین ترتیب از سوی مقامات قضایی دولت‌های عضو، تفسیر واحدی از قوانین اتحادیه اروپا صورت گیرد. کنوانسیون عالی ثبت اختراع اروپایی نیز فهرست موضوعاتی را که زیر عنوان اختراع قابل ثبت هستند، بیان کرده است و در این فهرست برنامه‌های کامپیوتری و اطلاعات مربوط به آن‌ها را استثنا کرده است.

در موافقت‌نامه TRIPS یا تریپس (سند لاینفک مربوط به حقوق مالکیت فکری که کشورهای عضو سازمان تجارت

جهانی ملزم به رعایت آن هستند) نیز طبق ماده 10 برنامه های رایانه‌ای و گردآوری داده ها جزو حقوق مؤلف محسوب می شوند.

با این تفاسیر می توان گفت که برای حمایت از حقوق پدیدآورنده نرم افزارهای رایانه‌ای در نظام های حقوقی دنیا سه روش وجود دارد :

1- حمایت از حقوق پدیدآورنده در قالب مالکیت‌های ادبی و هنری (کپی رایت) : درمورد این نگرش باید گفت که اگرچه نرم افزار کامپیوتری شباهت‌های زیادی با آثار ادبی و هنری دارد ولی عمده ترین تمایز و اختلاف بین این دو در این است که آثار ادبی و هنری بیشتر از ذوق و سلیقه و نوع نگرش افراد سرچشمه می گیرد؛ در صورتی که در تولید نرم افزار ، دانش و آموخته های اکتسابی شخص حرف اول را می زند.

2- حمایت از حقوق پدیدآورنده در قالب مالکیت صنعتی (حق مخترع) : در خصوص تولید نرم افزار به عنوان یک اختراع تردیدها و اختلاف نظرهای زیادی وجود دارد. این اختلاف نظرها بیشتر از آنجا ناشی می شود که نرم افزار بیشتر یک ماهیت دستور العملی و ریاضی داشته و در عین حال بیشتر اختراعات بر مبنای علوم تجربی بوجود می آیند، امری که در نرم افزار وجود و سابقه ندارد و در عین حال ایده نیز در قالب نظام حق اختراع قابل حمایت نیست . البته در حال حاضر پذیرفته شده که اگر نرم افزاری تولید شود که شرایط و ضوابط اختراع (مفید بودن، معمولی نبودن و جدید بودن و کاربرد صنعتی داشتن) را دارا باشد به عنوان اختراع شناسائی و در این چهارچوب نیز مورد حمایت قرار گیرد .

3- ایجاد نظام خاص جهت حمایت از حقوق نرم افزار: همانطور که قبلاً ذکر شد وجود تردیدها و اختلاف نظرها در مورد روش برخورد و یا روش حمایت از نرم افزارهای رایانه‌ای باعث شد که اصحاب قانون گذار ، نظام حمایتی

خاصی را که در بردارنده خصوصیات مثبت هر دو نظام‌های قبلی باشد، مدنظر قرار دهند. این نظام حمایتی می‌تواند تلفیق و ترکیبی از هر دو نظام یادشده باشد، به این معنا که نرم‌افزار را هم مشمول نظام حمایتی مالکیت صنعتی و هم نظام حمایتی مالکیت ادبی و هنری قرارداد.

در کشور ما تا قبل از تصویب قانون حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای، نرم‌افزارها با توسل به بند 11 (اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد) ماده 2 قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان که در سال 1348 به تصویب رسیده، صورت می‌گرفت.

این بند یکی از مبهم‌ترین بندهای این قانون است که برخی از استادان حتی آن را زاید دانسته‌اند و استدلال کرده‌اند که اگر اثر فنی چیزی باشد که جنبه ادبی یا هنری ندارد بلکه صرفاً فنی است، در اینصورت داخل در قلمرو حقوق مؤلفان و هنرمندان نخواهد بود بلکه مربوط به مالکیت صنعتی است که مقررات دیگری بر آن حکومت می‌کند.

4- در مقابل، برخی دیگر از صاحب‌نظران بعضی از گونه‌های آثار جدید ادبی، هنری، فنی و علمی از جمله نرم‌افزارهای کامپیوتری را با آن انطباق داده‌اند

5- البته چون صراحتی در قانون سال 1348 در این باره وجود ندارد و قریب به یقین حمایت از نرم‌افزار در آن سال‌ها منظور نظر قانونگذار نبوده است (چون اصلاً نرم‌افزاری نبوده که برای آن قانون وضع کنند) و با توجه به تصویب قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در سال 1379 به نظر می‌رسد که نباید اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد را داخل در مالکیت ادبی و هنری و تحت قوانین کپی‌رایت دانست. اما بالاخره با توجه به تضییع حقوق شرکت‌های پدیدآورنده نرم‌افزار در کشور و شکایات فراوانی که به مراجع قضایی می‌شد، قانون حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای به تصویب رسید که ترکیبی از نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی می‌باشد و در واقع جنبه‌های مشترک این دو قانون که به نوعی با نرم‌افزار ارتباط دارند را در بر می‌گیرد.

بخش دوم : نظام حقوقی حمایت از پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای

الف : حقوق مورد حمایت قانون

ماده 1 قانون سال 79 در این زمینه اشعار می‌دارد :حق نشر، عرضه، اجرا و حق بهره برداری مادی و معنوی نرم افزارهای رایانه‌ای متعلق به پدیدآورنده آن است .

پس قانون ما دو حق را منحصرأ متعلق به پدیدآورنده نرم افزار دانسته و از آن حمایت می‌کند:

1- حق مادی 2- حق معنوی

1- حقوق مادی

هرگونه بهره برداری اقتصادی و حق استفاده مادی از نرم افزار متعلق به پدیدآورنده آن است.

قانونگذار برخی مصادیق حقوق مادی را در ابتدای ماده 1 بیان نموده و در ادامه بطور کلی حق بهره برداری مادی را متعلق به پدیدآورنده دانسته است . حقوق مادی، شامل حقوق تکثیر، پخش، نمایش عمومی، اقتباس، ترجمه، و غیره است. پدیدآورنده دارای حق انحصاری هر گونه بهره برداری مالی یا مادی از اثر خود بوده و هر گونه تصرف در اثر که متضمن استفاده مالی باشد، متعلق به او می‌باشد .

1-1 : حق تکثیر

تکثیر اثر اولین و بدیهی ترین حقی است که پدیدآورنده نرم افزار دارد . پدیدآورنده حق دارد نرم افزار متعلق به خود را تکثیر نموده ولی دیگران اجازه انجام این عمل را حتی برای یک نسخه ندارند . این حق بنیادی ترین حق پدید آورنده یک اثر است . حق نشر و تکثیر اثر شامل عمل تثبیت و ضبط مادی اثر به طرق مختلف (از قبیل چاپ، عکاسی، طراحی، گراور، قالب گیری ضبط مکانیکی، سینمایی و مغناطیسی) می گردد و امکان میدهد که اثر به طور غیرمستقیم به اطلاع عموم برسد. بخاطر اهمیت فراوانی که حق تکثیر اثر دارد، کل حقوق صاحب اثر به کیی رایت (که معادل

فارسی آن حق تکثیر می‌باشد) تعبیر می‌شود. پس از تکثیر نرم‌افزار، طبیعتاً بایستی برای فروش و یا واگذاری عرضه گردد. لذا مقدمه عرضه نرم‌افزار، تکثیر آن است وکل این فرایند، نشر نرم‌افزار خوانده می‌شود.

2-1: حق اجرای اثر

حق دیگر حق نمایش و اجرا همراه با کسب منافع مادی است که عبارت است از ارائه مستقیم اثر به مردم از طریق نمایش عمومی، اجرای اپرا، کنسرت‌ها، نمایشگاه‌ها و هرگونه نمایش به طرق دیگر است. در بعضی از کشورها از جمله فرانسه حق تعقیب نیز وجود دارد که به خالق یک اثر هنری امکان می‌دهد که چند درصدی از قیمت فروش مجدد اثر خود، مثلاً از قیمت فروش مجدد یک تابلو نقاشی دریافت دارد و در نتیجه از ارزش اضافی این اثر که در نتیجه به شهرت رسیدن خالق حاصل گردیده، بهره مند شود.

حق اجرای اثر در عرصه حقوق مالکیت‌های معنوی بیشتر در مورد آثار ادبی و هنری مثل کتاب، نمایشنامه، موسیقی و آثار صوتی مصداق پیدا می‌کند. و در مورد نرم‌افزارهای کامپیوتری شاید بتوان مواردی را که یک نرم‌افزار جهت آشنایی مردم اجرا گردیده و کارکردها و قابلیت‌های آن توضیح داده می‌شود، معادل اجرای اثر دانست. و همانگونه که اشاره شد حقوق مادی پدیدآورنده اثر محدود به این دو مورد نیست.

صاحب اثر حق هرگونه بهره برداری و استفاده مادی و اقتصادی از اثر را به هر شکل و تحت هر عنوانی که باشد را خواهد داشت (منجمله واگذاری و انتقال حقوق به اشخاص ثالث).

2- حقوق معنوی

پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای علاوه بر حقوق مالی یا مادی دارای برخی حقوق و امتیازهای غیر مالی نیز می‌باشند که مربوط به شخصیت پدیدآورنده و برای حمایت از آن است. حق معنوی، شامل حق پدیدآورنده برای مخالفت با هرگونه تحریف، تغییر شکل، ناقص کردن یا جرح و تعدیل در اثر است که ممکن است به افتخار یا شهرت او

لطمه بزند. حق معنوی بدین معنی است که همیشه جامعه، پدیدآورنده را به عنوان مبدع آن می شناسد و از او با این عنوان نام می برد و به هر حال او را مستحق چنین امتیازی می داند. به عنوان مثال، هر جا سخن از الکل به میان آید نام محمد بن زکریای رازی در میان است، یا هر جا شعری از شاهنامه خوانده می شود، نام فردوسی به ذهن متبادر می گردد. حق معنوی از شخصیت پدیدآورنده ناشی میشود و به محض آفرینش اثر به وجود می آید به موجب حق معنوی است که پدیدآورنده دیگران به احترام اندیشه، طرز فکر بیان شخصیت خود موظف سازد و از انجام هر گونه تغییر و تحریف از جانب دیگران در اثر خود جلوگیری کند .

6- ماده 4 آیین نامه اجرایی قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای اشعار می دارد: حقوق معنوی نرم افزار عبارت است از حق انتساب نرم افزار به پدیدآورنده آن و محدود به زمان و مکان نیست و غیرقابل انتقال است.

ب : حقوق کیفری و مدنی پدیدآورندگان نرم افزارها

تعرض به حقوق مادی و معنوی پدیدآورنده نرم افزار در قوانین بین المللی و ملی کشورها مستوجب ضمانت اجراهای مدنی و کیفری می باشد. راه حل های مدنی در پی جبران خسارت و روش های بازدارنده⁷ برای جلوگیری از تجاوزهای بعدی به کسی است که به حقوق او تجاوز شده و مجازات های کیفری بیشتر به منظور تنبیه اشخاصی است که تعمداً حقوق این حقوق را زیر پا می گذارند. مجازات های کیفری با بستن جریمه های مفصل و با محکومیت های زندان متناسب با سطح جریمه ها صورت می گیرد. در حقوق ایران نیز مواردی از قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای به این گونه جرایم پرداخته شده است.

اما در سطح بین المللی یک نظام بین المللی هماهنگ برای تعیین ضمانت اجراهای کیفری و اعمال آنها برای حمایت از حقوق پدیدآورندگان وجود ندارد و بیشتر قراردادهای بین المللی که در مورد حقوق پدیدآورندگان هستند تعیین مجازات و اعمال آن را به حقوق داخلی کشورها واگذار کرده اند البته وضع در کشورهای عضو کنوانسیون های بین

المللی مثل برن که به موجب متن معاهده، عضو هستند تا حدی متفاوت است و کشورها به نوعی نقش یک مرجع بین المللی را ایفا می‌کنند. به این ترتیب که اگر کشوری عضو این قراردادها و کنوانسیون های بین المللی باشد و در یک کشور خارجی آثار ادبی - هنری اتباعش مورد تعرض قرار گیرد، و کشور محل وقوع جرم هم عضو این قراردادها باشد، آثار آن کشور مورد حمایت قرار گرفته و ضمانت اجراهای مندرج در قوانین داخلی کشور محل وقوع جرم اعمال می شود. اما با توجه به نگرش های متفاوتی که به حقوق نرم افزارها هست و اینکه بنا به همین نگرشها حقوق مرجع رسیدگی و قانون حاکم متفاوت است گاهی مسله را کاملاً پیچیده می کند.

در بند 1 ماده 5 کنوانسیون برن از کشورهای عضو خواسته شده که همان حقوقی را که برای اتباع خود قائلند برای اتباع کشورهای عضو کنوانسیون نیز قائل باشند. در سایر قراردادهای بین المللی نیز این شرط گنجانده شده است. براساس ماده 16 کنوانسیون برن نحوه اعمال مجازات و جبران خسارت ناشی از تعرض به حقوق پدیدآورندگان به قوانین محلی کشور محل انتشار اثر ارجاع داده شده است و در خود متن کنوانسیون برن ضمانت اجراهای ناشی از نقض حقوق پدیدآورندگان پیش بینی نشده است. برخلاف سایر قراردادهای بین المللی موافقنامه تریپس به شیوه دقیق تری به مجازات های ناشی از نقض حقوق پدیدآورندگان نرم افزارها پرداخته است. ماده 61 آن در صورتی که عمل مرتکب عمدی و در مقیاس تجاری باشد، آن را مستوجب ضمانت اجراهای کیفری می داند و حتی از حبس و جزای نقدی کافی به گونه ای که منطبق با سطح مجازات های معمول در مورد جرایم دارای شدت مشابه باشد، نام برده است و البته در مورد حداکثر و حداقل این مجازات ها و اینکه در خصوص چه مواردی از تجاوز به حقوق پدیدآورنده قابل اعمال هستند، در متن موافقت نامه چیزی نیامده است. این رویکرد به نظر می رسد که رویکرد درستی است چرا که سطح توقع مردم ملل مختلف، وضعیت اقتصادی، حقوق مربوط به پدیدآورندگان و... خیلی از مسائل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دیگر تعیین نوع مجازات واحد را غیر ممکن می نماید. به طوری که سازمان تجارت جهانی هم که هدف آن یکسان سازی سطح معیشت مردم است با تبصره ها و اعلامیه های مختلف خیلی از قوانین داخلی خود را نسبت به

کشورهای ضعیف تر تخصیص داده است تا امکان هماهنگی و اجرای سیاست های خود را بوجود آورد. بنابراین تفویض میزان جبران خسارت ها و مجازات ها به قوانین داخلی کشورها به نظر تصمیم درستی می باشد. البته با نگاهی به قوانین مدنی و جزایی کشورهای عضو کنوانسیون های بین المللی، قوانین تقریباً یکسان هستند و در کشورهای غیر عضو هم بیشتر منوط به قراردادهای متقابل و عمل متقابل آنهاست. موارد نقض حقوق مورد حمایت این قانون استفاده غیرمجاز، کپی برداری غیرمجاز، تکثیر یا توزیع و یا هر عملی که منجر به تعرض به حقوق مادی و معنوی پدیدآورندگان این گونه آثار گردد، می شود. این قانون از جرم به کار بردن نام، عنوان و نشان ویژه ای که معرف نرم افزار است به صورت مستقل و جداگانه نام برده است، اما دقیقاً به تکرار ماده 17 قانون حمایت حقوق مؤلفان در این خصوص پرداخته است و تنها واژه نرم افزار را اضافه نموده است در نتیجه شرایط تحقق این جرم تفاوتی با سایر جرایم ندارد. اما در کشور ما و طبق قانون نقض حقوق پدیدآورندگان نرم افزارها مطابق جدول ذیل ذکر شده است:

جدول 1

البته این نقض شکل های گوناگونی دارد که بارزترین آنها که نص قانون در مورد شان وجود دارد عبارتند از:

1- نشر، پخش و عرضه غیر قانونی

نشر عبارت است از هر عملی که منجر به ساختن یا تهیه نمونه های دیگری از اثر اصلی می شود مانند ضبط مکانیکی روی سی دی ... پخش، توزیع آن و عرضه به معنی در دسترس قراردادن یا نمایش دادن یک اثر برای عموم مردم است.

البته تهیه نسخه های پشتیبان و همچنین تکثیر نرم افزاری که به طریق مجاز برای استفاده شخصی تهیه شده است چنانچه به طور همزمان مورد استفاده قرار نگیرد، بلامانع است.

2- به کار بردن غیر قانونی نام، عنوان و نشان ویژه ای که معرف اثر است

عمل ارتكابی به کار بردن نام، عنوان و نشان ویژه ای است که معرف اثر بوده و وقتی محقق است که شخص مرتکب از نام و عنوان و نشان اثر دیگری استفاده کند و موجب فریب دیگران را فراهم نماید. بنابراین تا فریب واقع نشود، این جرم محقق نمی شود و مشمول این ماده قرار نخواهد گرفت. شخص مرتکب در صورتی مجرم محسوب می شود که علم به تعلق نام و عنوان و نشان به اثر دیگری، علم به متقلبانانه بودن عمل خود و سوء نیت عام یعنی قصد توسل به وسایل متقلبانانه (استعمال نام، نشان و عنوان اثر دیگری) را داشته باشد. این جرم نیاز به سوء نیت خاص دارد که آن قصد فریب و بردن مال غیر است و مجنی علیه این جرم نباید علم به متقلبانانه بودن وسایل داشته باشد. میزان مجازات هم بسته به عمل ارتكابی و خسارت وارد شده حبس از 91 روز تا 6 ماه و جزای نقدی از 10 میلیون تا 50 میلیون می باشد که البته بنا به نوع جرم و شرایط آن این مجازات ها قابل تخفیف، قابل تعلیق، قابل گذشت و مشمول مرور زمان می باشد.

دادنامه شماره 121580 نمونه ای از برخورد با متخلفان این قانون است:

رای دادگاه دادنامه شماره 1215/80 مورخه 80/10/1

در خصوص اتهام ... و... دائر به عرضه غیر مجاز نرم افزار موضوع شکایت آقای ... به وکالت از شکایت به این خلاصه که وکیل شکایت به شرح شکواییه تقدیمی مدعی شدند که متهمین نرم افزارهای متعلق به شکات را بدون اجازه آنان برای فروش عرضه داشتند و در حین ارتكاب جرم دستگیر شدند و در مراحل بازجویی به این موضوع اقرار نمودند تقاضای مجازات آنها را دارد متهمین دفاعاً پاسخ دادند که قصد فروش نرم افزار متعلق به شرکت را نداشتند و شکایت وکیل شکات را مردود می دانند دادگاه نظر به اینکه فهرست نرم افزارهای مکشوفه از متهمین حاوی تعدادی از نرم افزارهای متعلق به شکات می باشد و به علاوه در آن اوراق متهمین خریداران نرم افزارها را دعوت به خرید از طریق

تلفن کردند و گواهی گواهان نیز موید این مطلب است لذا اتهام انتسابی به آنان محرز می‌باشد و دادگاه مستنداً به ماده 13 قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای متهمین را به 91 روز حبس و پرداخت ده میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌نماید که با توجه به وضعیت متهمین و در نظر گرفتن سن آنان و عدم پیشینه کیفری به استناد ماده 22 قانون مجازات اسلامی با تبدیل مجازات فوق به جزای نقدی هر کدام را به پرداخت پنج میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌نماید. این رای حضوری و ظرف 20 روز از ابلاغ قابل تجدید نظر در دادگاه استان است .

رئیس شعبه سوم دادگاه عمومی تهران - منصور پورنوری

رای شعبه 32 تجدیدنظر مورخه 81/4/18

اعتراض آقایان و نسبت به دادنامه شماره 1215/80 صادره از شعبه سوم دادگاه عمومی تهران که به موجب آن تجدیدنظر خواهان به جهت ارتکاب بزه عرضه غیر مجاز نرم‌افزار موضوع شکایت آقای هریک به پرداخت مبلغ پنج میلیون ریال جزای نقدی محکومیت یافته اند وارد نیست، زیرا رای تجدید نظر خواسته موافق موازین قانونی صادر گردیده و اشکال و ایراد اساسی که نقض آن را ایجاب کند متوجه آن نمی‌باشد. تجدیدنظر خواهان نیز در این مرحله مطلب موثر و قابل توجه امعان نظری عنوان نکرده اند لذا ضمن رد اعتراض مطروحه رای تجدیدنظر خواسته به استناد قسمت الف از ماده 257 قانون آیین دادرسی کیفری تایید می‌گردد. این رای قطعی است .

7- همانطور که ملاحظه می‌فرمایید قوانین ما برخورد سفت و سختی که خیال سرمایه گذاران تولید نرم‌افزار را از بابت حقوقشان راحت کند ، ندارد و نمی‌توان آن را قاطع دانست. در واقع این قانون، مجازات کمی برای متجاوزان در نظر گرفته است همچنین باید اضافه کرد که در رابطه با حمایت از پایگاه های داده و حقوق اجاره ای نیز در متن این قانون مطلبی نیامده است، که به هر حال نوعی قصور برای اصحاب قانونگذار است. با این حال و برای استفاده از

تمامیت قانون مزبور آموزش قضات در استانهای مختلف بابت موارد تخصصی مربوط به نرم افزار از ضرورتی است که شفافیت قضاوت را بیشتر خواهد کرد.

نتیجه گیری

امروزه حمایت از نرم افزارها بیشتر در قوانین ملی کشورها پیش بینی شده است و جدای از چند کنوانسیون بین المللی به جهت نو بودن این پدیده، در کنوانسیون های بین المللی معروف برن و پاریس چندان به آن توجهی نشده است. در حال حاضر کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی که خواه ناخواه موافقتنامه تریپس را پذیرفته اند بیشترین حمایت را از پدیدآورندگان نرم افزار به عمل می آورند چرا که موافقتنامه تریپس جز لاینفک عضویت در سازمان تجارت جهانی است. موافقتنامه TRIPS بر اساس کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و کنوانسیون برن در حمایت از کارهای ادبی و هنری بنیان نهاده شده، اما مشخصاً از نرم افزار هم حمایت می کند؛ نکته ای که در دو کنوانسیون قبلی نادیده انگاشته شده است. حمایت از نرم افزارهای رایانه ای زیر عنوان کپی رایت در ماده ی 10 تریپس مطرح شده است. این ماده مقرر می دارد: "برنامه های کامپیوتری، خواه در کد منبع یا کد موضوعی، باید به عنوان یک کار هنری و به موجب کنوانسیون برن (1971) مورد حمایت قرار بگیرند." همچنین ماده ی 27 موافقتنامه ی TRIPS موضوعات قابل ثبت به عنوان اختراع را به طور گسترده بندی کرده است. این ماده تصریح می دارد که: "ثبت اختراع در همه ی زمینه های تکنولوژیکی، برای کلیه ی ابداعات، محصولات و عملکردها، در صورت جدید بودن یا شامل یک اقدام ابتکاری و از قابلیت استفاده صنعتی برخوردار بودن، قابل اجراست." که این هم مربوط به حمایت از نرم افزار می باشد. در واقع موافقتنامه تریپس هم در قالب مالکیت ادبی و هنری و هم صنعتی از نرم افزار حمایت می کند و به جهت مقررات حل و فصل اختلافات در حال حاضر کاربردی ترین معاهده در مورد حمایت از مالکیت های فکری بخصوص حمایت از پدیدآورندگان نرم افزار است.

اگر چه "وایپو" یا همان سازمان جهانی مالکیت معنوی که سردمدار حمایت از کپی رایت است اغلب در مقابل با

نقض زنجیره‌ای مالکیت فکری چندان موثر عمل نکرده ، اما در هر حال درباره‌ی موضوع حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای، قانون بی‌نظیری در حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای به عنوان الگوی راهنما و هماهنگ‌کننده‌ی کپی‌رایت نرم‌افزارها تصویب کرده که تصویب این مدل بیان‌گر این مساله است که کنوانسیون‌های برن و پاریس در جهت حمایت از صنعت نرم‌افزار، نامناسب و ناکافی بوده‌اند.

در کشور ما، هم قانون تصویب شده و هم آیین‌نامه اجرایی آن تا حدی مشکل‌پدیدآورندگان نرم‌افزار را حل کرده است اگر چه ناکافی است اما به نسبت کشورهای دیگر گامی رو به جلو محسوب می‌شود. اما برای به دست آوردن بازار در آنسوی مرزها باید به کنوانسیون‌های بین‌المللی هم چشمی داشته باشیم. خوشبختانه سیاست کلی جمهوری اسلامی عضویت در سازمان تجارت جهانی و فراهم کردن زمینه برای پیوستن به کنوانسیون برن است که اگر بر همین منوال به پیش برویم با پیوستن به این سازمان و کنوانسیون ، بسیاری از مشکلات نه تنها پدیدآورندگان نرم‌افزار بلکه دیگر صنف‌ها نیز حل خواهد شد. بخصوص با استانداردهای حداقلی که موافقتنامه تریپس برای کشورهای در حال توسعه دارد پذیرفتن این موافقتنامه تبعات مفیدی می‌تواند برای جامعه ما داشته باشد.